

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Активізація процесів європейської інтеграції України передбачає впровадження перевірених часом стандартів забезпечення прав і свобод людини й громадянина в діяльність усіх ланок системи державного управління. Зміни, які відбулись у правовій, політичній, економічній, соціально-культурній сферах життєдіяльності сучасного українського суспільства, першочергово вимагають створення безпечних умов для життя кожного члена соціуму, надійних механізмів захисту прав і законних інтересів особи, забезпечення стійкого динамічного розвитку економічної системи держави на основі вільного ринку товарів та послуг, налагодження партнерських відносин між державою і громадянами. Високий рівень складності вирішення зазначених завдань вимагає перегляду й удосконалення функціонуючої системи адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, вироблення нової методології владно-розпорядчого впливу держави на ці найважливіші сфери.

Оновлення протягом останніх років вітчизняного законодавства, яке регламентує основні аспекти адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, надало організаційні можливості для розробки та апробації нових форм і способів управлінсько-розпорядчого впливу на них. Успіх їх подальшого практичного застосування багато в чому зумовлений ступенем наукового забезпечення якості правового оформлення, що вказує на доцільність доктринального дослідження змісту та сутності адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин.

Окремі питання методології адміністративно-правового регулювання суспільних відносин відображено у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених: С. С. Алексєєва, В. М. Вітченка, А. В. Малька, М. Н. Марченка, М. Г. Матузова, В. М. Сирих, О. Ф. Скакун, Л. С. Явича, В. Б. Авер'янова, В. П. Антонової, Г. В. Атаманчука, Д. М. Бахраха, В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, В. М. Горшеньова, П. В. Діхтієвського, Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова, О. Л. Копиленко, О. В. Кузьменко, Т. Є. Кагановської, С. В. Ківалова, Л. В. Коваль, А. Т. Комзюка, Д. М. Лук'янця, Р. С. Мельника, В. Д. Сорокіна, Ю. Н. Старілова, С. С. Студенікіна, О. І. Харитоновой, А. Ю. Якімова та ін. Проте у науковому доробку вказаних авторів лише фрагментарно висвітлено спектр питань щодо змісту і сутності адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин. Це зумовлює необхідність створення відповідної доктринальної бази, яка б віддзеркалювала поглиблену наукову розробку зазначених питань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямів наукових досліджень, визначених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року» від 7 вересня 2011 р. № 942, а також планових тем юридичного факультету Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі існуючої доктринальної бази, аналізу національної правозастосовної практики визначити сутність та особливості адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин, а також сформулювати пропозиції щодо їх подальшого вдосконалення. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні задачі:

- проаналізувати існуючі в юридичній науці погляди на проблематику доктринального розуміння методу правового регулювання у контексті класичних та сучасних підходів до праворозуміння;

- визначити характерні риси адміністративно-правового методу регулювання суспільних відносин;

- з'ясувати роль і функціональне призначення адміністративно-правового методу регулювання суспільних відносин у загальному механізмі правового регулювання;

- проаналізувати основні існуючі класифікації методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин та запропонувати авторську класифікацію;

- виявити і розкрити зміст основних методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин залежно від мети правової регламентації;

- визначити основні аспекти взаємозв'язку та взаємовпливу методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин;

- проаналізувати ефективність застосування адміністративно-правового методу регулювання суспільних відносин на сучасному етапі державного розвитку України;

- визначити пріоритетні напрями підвищення ефективності дії методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, розробити відповідні пропозиції і рекомендації щодо їх вдосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що формуються у процесі адміністративно-правового регулювання соціальних процесів.

Предметом дослідження є адміністративно-правові методи регулювання суспільних відносин, нормативне забезпечення та практика їх застосування.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить система загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дало можливість досягти мети і вирішити завдання дослідження.

Діалектичний метод використано у процесі пізнання сутності методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у взаємодії з іншими явищами правової дійсності з позицій матеріалістичного підходу до зазначених явищ (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2).

Історико-правовий метод став дієвим інструментом дослідження сформованих раніше наукових точок зору щодо змісту методів адміністративно-правового регулювання в адміністративному праві на різних

етапах розвитку юридичної думки (розділи 1–3).

За допомогою методу класифікації та групування було виокремлено основні види методів адміністративно-правового регулювання в адміністративному праві (підрозділ 1.2).

Для з'ясування особливостей нормативного забезпечення застосування адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин використано формально-юридичний метод (розділи 2, 3); логіко-семантичний метод – для аналізу та поглиблення понятійного апарата (розділи 1, 2).

Системно-структурний метод став основним методом дослідження структури правового статусу суб'єктів застосування адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин (підрозділ 3.1).

Виокремлення характерних ознак кожного із видів методів адміністративно-правового регулювання, встановлення дійсного змісту відповідних правових норм, їх семантичне, логічне та системно-функціональне тлумачення здійснено завдяки формально-юридичному методу (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3).

Метод правового моделювання дав змогу обґрунтувати практичні аспекти застосування методів адміністративно-правового регулювання (розділ 2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією з перших у вітчизняній науці адміністративного права наукових праць, в якій проведено комплексний аналіз сутності адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин і визначено напрями підвищення їх регуляторної ефективності з огляду на сучасні процеси державотворення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

– визначено сутнісні риси методу адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, а саме: 1) універсальність – категорія «метод адміністративно-правового регулювання суспільних відносин» за своєю юридичною природою є універсальною; 2) загальність – у процесі застосування адміністративно-правові методи правового регулювання суспільних відносин пов'язані із загальними закономірностями функціонування системи адміністративно-правового регулювання механізмів суспільних відносин держави; 3) змістовність – сутність методів адміністративного регулювання зумовлена конкретним змістом і метою адміністративно-правового регулювання; 4) владність – методи адміністративно-правового регулювання виражають владні можливості суб'єктів, що уповноважені їх застосовувати;

– запропоновано авторську класифікацію методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Залежно від спрямованості їх правової регламентації виокремлено адміністративно-статусний, адміністративно-процесуальний, адміністративно-деліктний методи;

– доведено, що у структурі механізму правового регулювання суспільних відносин адміністративно-правові методи вирізняються спрямованістю на врегулювання тих суспільних відносин, які виникають у процесі реалізації та виконання адміністративних завдань, здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності;

– уведено в науковий обіг нові критерії оцінки ефективності застосування адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин;

удосконалено:

– наявні у доктрині адміністративного права підходи до класифікації методів адміністративно-правового регулювання залежно від галузевої належності (метод цивільного права, метод адміністративного права і метод судового права); регуляторного характеру (імперативний, диспозитивний, констатації); форми вираження (узгодження, взаємодії, координації, контролю і перевірки виконання, інспектування, інструктування); юридичних властивостей (нормативний, індивідуальний); способу впливу на поведінку суб'єктів (зобов'язуючий, заборонний, уповноважуючий, заохочувальний);

– систему наукових поглядів щодо ролі та змісту методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у процесі здійснення державного адміністрування найважливіших сфер життєдіяльності суспільства;

дістали подальшого розвитку:

– доктринальні положення про обґрунтування взаємозв'язку між адміністративним статусом суб'єкта державного управління, адміністративно-процесуальною формою здійснення ним владно-юрисдикційних дій і адміністративно-деліктним впливом такого суб'єкта на конкретні соціальні процеси;

– наукові знання про стан нормативного і організаційного забезпечення застосування уповноваженими суб'єктами адміністративно-правових методів регулювання суспільних відносин;

– пропозиції щодо оптимізації правового статусу суб'єктів адміністрування суспільних відносин, удосконалення чинного законодавства про адміністративну відповідальність, кореляції процесуальної форми основних форм адміністративно-юрисдикційної діяльності уповноважених суб'єктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальших досліджень системи методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин;

– правотворчості, зокрема, під час розробки моделі процесуальної форми реалізації методів адміністративно-правового регулювання в актах адміністративного законодавства;

– навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін

«Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право», «Адміністративно-деліктне право», окремих прикладних навчальних дисциплін правового характеру, а також при підготовці підручників, посібників та іншої навчальної літератури із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а також були оприлюднені на науково-практичних конференціях та круглих столах: «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (20 грудня 2013 р., м. Харків); «Від громадянського суспільства – до правової держави» (25 квітня 2014 р., м. Харків); «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (7 листопада 2014 р., м. Харків).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднено в дев'яти публікаціях: у шести наукових статтях, п'ять з яких надруковано у фахових наукових виданнях України, одна – у зарубіжному науковому виданні, а також у тезах трьох наукових доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації відповідає меті та завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (326 найменувань на 27 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із них основного тексту – 189 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, аналізуються сучасний стан її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; формулюються мета і задачі, об'єкт та предмет дослідження; характеризується методологічна основа; визначається наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне і практичне значення; наводяться відомості про апробацію та публікацію основних положень дослідження, його структуру та обсяг.

Розділ 1 «Правовий метод у системі регулювання суспільних відносин» складається з трьох підрозділів і присвячений всебічному аналізу методу адміністративного права та методу адміністративно-правового регулювання та визначенню місця останнього в структурі механізму правового регулювання.

У підрозділі 1.1 «Метод як правова категорія» здійснено загальнотеоретичний аналіз наукових поглядів щодо методу як правової категорії.

Запропоновано розглядати поняття «метод адміністративного права» і «метод адміністративно-правового регулювання» як дві самостійні категорії:

метод адміністративного права (загальний метод) – це обумовлений особливостями предмета правового регулювання адміністративного права загальний спосіб реалізації виконавчої влади; метод адміністративно-правового регулювання (галузевий метод) – це сукупність правових засобів та способів, що використовуються уповноваженими суб'єктами для регулювання суспільних відносин у процесі реалізації та виконання адміністративних завдань, здійснення функцій та досягнення цілей органами виконавчої влади з урахуванням об'єктивних законів суспільного розвитку.

Наголошено, що до основних ознак методу адміністративного права відносяться: 1) закріпленість, опосередкованість у правовій нормі; причому носієм методів правового регулювання є вся правова норма; 2) множинність прийомів, способів правового регулювання, закріпленість у правовій нормі, яка виражається у тріаді «зобов'язання, заборона, дозвіл»; 3) цільове призначення вказаної тріади – здійснення впливу на поведінку різних суб'єктів.

У підрозділі 1.2 «Поняття та види методів адміністративно-правового регулювання» проаналізовано основні доктринальні положення стосовно поняття методів адміністративно-правового регулювання та їх видів.

Зазначено, що метод адміністративно-правового регулювання характеризується поєднанням імперативних та диспозитивних начал та реалізується в імперативних та диспозитивних нормах, з превалюванням імперативних засад.

Виділено кілька підходів до розуміння сутності категорії методів адміністративно-правового регулювання: як способів реалізації вимог об'єктивних законів суспільного розвитку; як способів, шляхів, засобів досягнення цілей адміністративно-правового регулювання; як способів, засобів впливу суб'єкта адміністративно-правового регулювання на об'єкт адміністративно-правового регулювання; як прийомів практичного здійснення адміністративних завдань, які стоять перед суб'єктом; як способів, прийомів здійснення функцій адміністративно-правового регулювання.

У підрозділі 1.3 «Методи адміністративно-правового регулювання у структурі механізму правового регулювання» розкривається сутність засад, які обумовлюють генезу механізму адміністративно-правового регулювання та визначають місце методів адміністративно-правового регулювання в структурі механізму правового регулювання.

З'ясовано, що механізм правового регулювання являє собою сукупність взаємодіючих між собою елементів: норм права, правовідносин, актів застосування норм права.

Зауважено, що методи адміністративно-правового регулювання в структурі механізму правового регулювання суспільних відносин спрямовані на врегулювання тих суспільних відносин, що виникають в процесі реалізації та виконання адміністративних завдань, здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності.

На підставі аналізу низки праць вітчизняних науковців у галузі

адміністративного права наголошено, що механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у процесі здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності. Особливостями вказаного механізму визначено: сукупність адміністративно-правових засобів (норми права, які при формуванні базуються на методах адміністративно-правового регулювання); можливість за допомогою даних засобів здійснювати правовий вплив на відносини, що виникають у процесі здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності; підвищення ефективності його функціонування.

Розділ 2 «Основні методи адміністративно-правового регулювання» містить три підрозділи, в яких висвітлюється низка теоретичних та практичних аспектів характеристики методів адміністративно-правового регулювання та їх змісту.

Підрозділ 2.1 «Адміністративно-статусний метод» присвячений характеристиці адміністративно-статусного методу.

У результаті дослідження низки наукових джерел визначено, що правовий статус – це комплексна категорія, що має чітку стабільну структуру, встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації визначає місце суб'єкта в системі суспільних правовідносин.

Зроблено висновок, що адміністративно-правовий статус – це сукупність цілей, завдань та функцій здійснення органу державної влади, який визначає місце органу державної влади в структурі державного апарату, організаційні заходи щодо діяльності органу, характеризує обсяг та зміст діяльності органу чи посадової особи, здійснює розмежування з функціями інших суб'єктів, встановлює певний розподіл функцій, які реалізуються органами виконавчої влади загалом.

Доведено, що адміністративно-правовий статус складається із таких блоків: цільового блоку; структурно-організаційного блоку; блоку юридичної відповідальності.

Стверджується, що статусний метод являє собою сукупність правових норм, що передбачає визначення правосуб'єктності певного учасника правових відносин.

Обґрунтовано, що статусний метод реалізується в імперативних та в диспозитивних нормах. Імперативність адміністративно-статусного методу виражається в обов'язках та повноваженнях компетентних органів державної влади та посадових осіб. Диспозитивність адміністративно-статусного методу реалізується в основних правах компетентних органів державної влади та посадових осіб, передбачених законодавством.

Підрозділ 2.2 «Адміністративно-процесуальний метод» присвячений характеристиці адміністративно-процесуального методу.

На підставі вивчення низки праць вітчизняних науковців у галузі адміністративного права з'ясовано, що юридичний процес – це свідомо, цілеспрямована діяльність, яка полягає в реалізації владних повноважень

суб'єктами публічної влади, запрограмована на досягнення певних юридичних результатів, вирішення адміністративних справ, здійснювана в процесуальній формі, тобто в розгорнутій детальній регламентації діяльності.

Встановлено, що процесуальна форма – це установлений законом певний процесуальний порядок, який регулює послідовність здійснення низки процесуальних дій, виступаючи регламентом діяльності з розгляду і вирішення юридичних справ.

Обґрунтовано, що адміністративно-процесуальна форма є засобом реалізації методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

З урахуванням позиції науковців у сфері адміністративного права визначено, що адміністративно-процесуальна форма – це система процесуальних норм, яка регулює хід і умови розгляду справи, починаючи від її порушення і закінчуючи її виконанням, вирішуючи питання про склад учасників, послідовність, підстави і межі їх дій на кожній стадії процесу.

Виділено елементи адміністративно-процесуальної форми – адміністративно-юрисдикційні провадження та стадії адміністративно-юрисдикційного процесу.

Визначено, що адміністративно-процесуальний метод – це спосіб, передбачений Конституцією України та законами України, у межах якого повинні діяти органи державної влади та органи місцевого самоврядування з метою адміністративного провадження справ.

Адміністративно-процесуальний метод реалізується в імперативних та диспозитивних нормах та передбачає певну процесуальну форму, в межах якої реалізуються суб'єктивні права, юридичні обов'язки суб'єктів адміністративно-правового регулювання з метою адміністративного провадження справ.

Підрозділ 2.3 «Адміністративно-деліктний метод» присвячений характеристиці адміністративно-деліктного методу.

Керуючись онтологічними та гносеологічними підходами з'ясовано, що адміністративний делікт – це передбачене законом протиправне діяння, яке є підставою застосування до особи, що його вчинила, адміністративних санкцій. Зроблено висновок, що адміністративно-деліктне провадження – це урегульований нормами адміністративного права порядок застосування адміністративних санкцій до осіб, що вчинили діяння, що має ознаки адміністративного делікту.

На підставі аналізу наукових джерел визначено, що адміністративно-деліктне право – це сукупність норм, що регулюють підстави і порядок застосування адміністративних санкцій до осіб, які вчинили діяння, що має ознаки адміністративного делікту.

Здійснено аналіз позитивного та негативного регулювання нормами Особливої частини КУпАП та запропоновано визначення адміністративно-деліктного методу як сукупності способів і прийомів владно-розпорядчої діяльності, які застосовують уповноважені органи і посадові особи у процесі

притягнення до адміністративної відповідальності фізичних і юридичних осіб з метою подальшого накладення на них передбачених законодавством адміністративних стягнень при обов'язковому дотриманні встановленої процесуальної форми.

Адміністративно-деліктний метод реалізується в імперативних та диспозитивних нормах. Імперативність адміністративно-деліктного методу полягає в конкретному адміністративному стягненні за адміністративний делікт, накладеному органом державної влади. Диспозитивність передбачає можливість вибору виду адміністративного стягнення за здійснений адміністративний делікт до фізичних та юридичних осіб за вчинення адміністративного делікту.

Розділ 3 «Оптимізація системи методів адміністративно-правового регулювання» складається з двох підрозділів, які присвячені аналізу ефективності методів адміністративно-правового регулювання та встановленню пріоритетних напрямів підвищення їх ефективності.

У підрозділі 3.1 «Ефективність методів адміністративно-правового регулювання» розглядається поняття ефективності та основні компоненти системи ефективності застосування методів правового регулювання.

З'ясовано, що ефективність методів адміністративно-правового регулювання – це комплексне поняття, яке залежить від економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших факторів та полягає в оцінці результату отриманого при регулюванні суспільних відносин в процесі здійснення владно-розпорядчої діяльності, виражене в досягненні встановлених цілей найбільш раціональним способом, враховуючи результати та витрати, ступінь впливу управлінської праці на підсумки діяльності, досягнення балансу інтересів усіх зацікавлених і впливових сил у результатах діяльності.

Зауважується, що ступінь ефективності визначається з урахуванням: 1) оцінки результату, отриманого при регулюванні суспільних відносин; 2) на основі відповідності результату меті, яку ставив автор даного нормативного вдосконалення.

Виявлено основні визначальні компоненти сучасної системи методів правового регулювання: 1) кінцеві елементи (елементарні складові системи методів правового регулювання); 2) підсистеми (визначення складу, структури); 3) взаємозв'язок елементів; 4) виявлення зовнішніх і внутрішніх системоутворюючих чинників (навколишнє середовище і т.д.).

Виділено ієрархічні рівні системи методів правового регулювання: 1) перший – єдиний (загальний) метод правового регулювання; 2) другий – диспозитивний та імперативний методи; 3) третій – міжгалузеві методи (заохочення і т.п.); 4) четвертий – галузеві методи.

Досліджено дві стадії функціонування методів правового регулювання як системи: перша стадія – визначення в системі правових методів конкретних елементів (підсистем) для правового регулювання, суспільних відносин; друга стадія – коригування спочатку обраних методів в залежності від отриманого

результату від їх використання для подальшого регулювання суспільних відносин.

Доведено єдність системи методів адміністративно-правового регулювання як провідника імперативних і диспозитивних засад на основі наведених прикладів імперативності та диспозитивності адміністративно-статусного, адміністративно-процесуального та адміністративно-деліктного методів.

У підрозділі 3.2 «Пріоритетні напрями підвищення ефективності методів адміністративно-правового регулювання» розглядаються основні фактори та критерії оцінки ефективності методів адміністративно-правового регулювання.

На основі наукового аналізу виділено основні фактори оцінки ефективності методів адміністративно-правового регулювання, які представлені в моделі та розглядаються в комплексі як взаємозв'язані елементи системи управління: внутрішні фактори; проміжні фактори; фактори зовнішнього впливу.

До внутрішніх факторів відносяться: 1) організаційна структура органів виконавчої влади; 2) формування цілей органів виконавчої влади; 3) контроль за діяльністю органів виконавчої влади.

Проміжні фактори представляють собою: 1) процедуру прийняття управлінських рішень; 2) управління персоналом; 3) організаційну культуру; 4) систему мотивації.

Запропоновано до факторів зовнішнього впливу відносити: 1) політичну культуру, як чинник впливу на роботу органів виконавчої влади політичних та громадських об'єднань, засобів масової інформації; 2) зв'язки з громадськістю; 3) взаємодію органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування.

З'ясовано, що заохочувально-правова політика – це науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність державних і недержавних структур, зміст якої полягає у виробленні заохочувальних ідей довготривалого характеру, створенні ефективного механізму правового регулювання, вдосконаленні чинного і розробці нового спеціального законодавства як передумови організаційно-юридичного підвищення соціальної активності, активізації правомірної поведінки суб'єктів права.

При аналізі заохочувально-правової політики акцентовано увагу на тому, що: по-перше, в її рамках існує можливість застосовувати систему методів адміністративно-правового регулювання; по-друге, вона сприяє створенню і застосуванню системи методів адміністративно-правового регулювання на основі заохочувального методу; по-третє, передбачає існування можливості динамічно розвивати і вдосконалювати систему методів адміністративно-правового регулювання, створюючи одночасно для суб'єктів необхідні умови, за яких можна діяти відповідно до їх інтересів і потреб; по-четверте, за її допомогою система методів правового регулювання стає, з одного боку, більш гнучкою, ніж при використанні політики примусу, а з

іншого – стає елементом ціннісних орієнтацій і установок при формуванні правового регулювання у цілому; по-п'яте, розробка, застосування, динамічний розвиток і вдосконалення системи методів правового регулювання на основі заохочувального методу є необхідною передумовою підвищення ефективності форм реалізації заохочувально-правової політики – правотворчості і правозастосування, а також дає змогу виробити наукові пропозиції щодо застосування відповідної політики, заснованої на науковому прогнозуванні можливості отримання бажаного результату.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення завдання, що полягає у розробці науково-практичної системи методів адміністративно-правового регулювання. У результаті проведеного дослідження виділено основні методи правового регулювання залежно від правової регламентації означених методів (адміністративно-статусний, адміністративно-процесуальний та адміністративно-деліктний), вироблено пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності системи методів адміністративно-правового регулювання, сформульовано низку нових наукових положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої у роботі мети і виконання завдань.

Найбільш вагомими висновками є такі:

1. Сутнісними рисами методу адміністративно-правового регулювання суспільних відносин є: 1) категорія «метод адміністративно-правового регулювання суспільних відносин» за своєю юридичною природою є універсальною; 2) у процесі застосування адміністративно-правові методи правового регулювання суспільних відносин пов'язані із загальними закономірностями функціонування системи адміністративно-правового регулювання механізмів суспільних відносин держави; 3) сутність методів адміністративного регулювання зумовлена конкретним змістом і метою адміністративно-правового регулювання; 4) методи адміністративно-правового регулювання виражають владні можливості суб'єктів, що уповноважені їх застосовувати;

2. Для з'ясування сутності категорії «методи адміністративно-правового регулювання» її слід розглядати в декількох аспектах: а) як способи реалізації вимог об'єктивних законів суспільного розвитку; б) як способи, шляхи, засоби досягнення цілей адміністративно-правового регулювання; в) як способи, засоби впливу суб'єкта адміністративно-правового регулювання на об'єкт адміністративно-правового регулювання; г) як прийоми практичного здійснення адміністративних завдань, що стоять перед суб'єктом; ґ) як способи, прийоми здійснення функцій адміністративно-правового регулювання.

3. Механізм правового регулювання – це сукупність взаємодіючих

елементів (норм права, правовідносин, актів застосування норм права). Методи адміністративно-правового регулювання в структурі механізму правового регулювання суспільних відносин спрямовані на врегулювання тих суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації та виконання адміністративних завдань, здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності.

4. Класифікувати методи адміністративно-правового регулювання доцільно за такими характерними ознаками як: галузь права (метод цивільного права, метод адміністративного права і метод судового права); регуляторний характер (імперативний, диспозитивний, констатації); форма вираження методу (узгодження, взаємодії, координації, контролю і перевірки виконання, інспектування, інструктування); юридичні властивості (нормативний, індивідуальний); спосіб впливу на поведінку суб'єктів (зобов'язуючий, заборонний, уповноважуючий, заохочувальний).

5. Авторська класифікація методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин передбачає диференціювання на адміністративно-статусний, адміністративно-процесуальний, адміністративно-деліктний методи залежно від мети їх правової регламентації.

Якщо метою прийняття нормативно-правового акту є визначення правового статусу того чи іншого суб'єкта, то основним методом правового регулювання буде адміністративно-статусний метод, який передбачає визначення за допомогою правових норм обсяг його право- і дієздатності.

У разі, якщо метою прийняття нормативно-правового акту є регламентація процедур реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів правовідносин, то для адміністративно-правового регулювання використовується метод надання адміністративно-процесуальної форми.

Метод адміністративно-деліктного регулювання полягає у тому, що регулювання суспільних відносин відбувається шляхом визначення моделей суспільно шкідливої, небажаної для суспільства поведінки і встановлення заходів юридичної відповідальності за вчинення відповідних діянь.

6. Доведено, що адміністративно-статусний метод являє собою сукупність правових норм, що передбачають визначення право- і дієздатності певного учасника правових відносин. Імперативність цього методу простежується в обов'язках та повноваженнях уповноважених органів державної влади та посадових осіб; диспозитивність адміністративно-статусного методу виражається в правах суб'єктів адміністративного права.

7. Адміністративно-процесуальний метод – це спосіб, передбачений Конституцією та законами України, у межах якого повинні діяти органи державної влади та органи місцевого самоврядування з метою адміністративного провадження у відповідних справах.

Адміністративно-процесуальний метод забезпечує здійснення процедури, здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків у процесі реалізації своїх повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою вирішення адміністративних справ.

8. Адміністративно-деліктний метод – це сукупність способів і прийомів владно-розпорядчої діяльності, які застосовують уповноважені органи і посадові особи у процесі притягнення до адміністративної відповідальності фізичних і юридичних осіб з метою подальшого накладення на них передбачених законодавством адміністративних стягнень при обов'язковому дотриманні установленної процесуальної форми.

Імперативність адміністративно-деліктного методу полягає у визначенні конкретного адміністративного стягнення за те чи інше правопорушення; диспозитивність – у можливості вибору адміністративного стягнення уповноваженими суб'єктами в разі здійснення особою адміністративного делікту.

9. Основними критеріями ефективності методів адміністративно-правового регулювання є: відповідність організаційної структури вимогам часу і меті; ступінь взаємозв'язків між керівництвом та персоналом; розподіл функцій між працівниками; норма керованості; частота дублювання повноважень та рівень конкуренції між працівниками або відділами; обізнаність персоналу щодо стратегії, місії та цілей органів виконавчої влади; точність та актуальність визначення цілей; чіткість поставлених завдань; участь працівників у досягненні поставленої мети; відповідність діяльності органів виконавчої влади поставленим цілям; визначеність контролю в органах виконавчої влади на інституційному рівні; здійснення контролю за основними напрямками діяльності; рівень колегіальності у прийнятті рішень; прогнозованість та актуальність розпоряджень органів виконавчої влади; рівень децентралізації стосовно прийняття рішень; підтримка вияву ініціативи з боку персоналу; процедура відбору кадрів; кадровий розвиток; процедура просування по службі; система оцінки показників діяльності; гордість за організацію роботи; ставлення до роботи; відносини по горизонталі; відносини по вертикалі; відносини між відділами; просування по службі та мотивація; відповідність рівня заробітної плати працівників їх очікуванням та реальному внеску; існуюча в органах виконавчої влади система преміювання; система нематеріальних стимулів; відкритість та прозорість роботи органів виконавчої влади; рівень взаємозв'язків політичних партій та громадських організацій із керівництвом органів виконавчої влади; зв'язки органів виконавчої влади з представниками засобів масової інформації; стиль керівництва; доступ громадян до інформації з питань виконавчої влади на місцях (прозорість діяльності); налагоджена система служб та консультацій для громадян; участь у процесі прийняття рішень (відкритість); підтримка добровільних об'єднань громадян та неурядових організацій; рівень співпраці органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (рівень виконання делегованих повноважень); врегулювання конфліктів між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

10. Пріоритетними напрямками підвищення ефективності методів адміністративно-правового регулювання визначено: 1) необхідність

урахування об'єктивних закономірностей суспільного розвитку і правильний вибір кола суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню; 2) установлення відповідності методів адміністративно-правового регулювання суспільним відносинам, які вони регулюють; 3) наукова обґрунтованість використовуваних поєднань правових методів, їх динаміка; 4) визначення методів у нормативно-правових актах; 5) поєднання в правозастосовній діяльності різних видів методів правового регулювання; 6) постійне вдосконалення системи методів адміністративно-правового регулювання відповідно до реально існуючих відносин; 7) забезпечення налагодженої і скоординованої діяльності правотворчих і правозастосовних органів для мобільного вирішення важливих питань; 8) систематизація законодавства; 9) установлення персоніфікованої відповідальності посадових осіб за умисне спотворення первинної спрямованості правового регулювання, якщо воно спричинило негативні наслідки; 10) розроблення заохочувально-правової політики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чуприна Ю. Ю. Співвідношення адміністративно-правового методу та адміністративно-правового режиму / Ю. Ю. Чуприна // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2014. – № 1106. – С. 265–268.
2. Чуприна Ю. Ю. Особенности административно-правового регулирования в системе правовых категорий: понятие и содержание / Ю. Ю. Чуприна // *Legea si Viata*. – 2014. – № 8/2. – С. 175–179.
3. Чуприна Ю. Ю. Правові основи адміністративно-правових режимів / Ю. Ю. Чуприна // Науковий вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – Серія: Право. – 2014. – № 29. – С. 116–119.
4. Чуприна Ю. Ю. Система методів правового регулювання в сучасній Україні / Ю. Ю. Чуприна // Прикарпат. юрид. вісн. – Серія: Право. – 2016. – Вип. № 1(10). – С. 23–28.
5. Чуприна Ю. Ю. Щодо визначення змісту поняття адміністративно-правового статусу / Ю. Ю. Чуприна // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2016. – Вип. № 21. – С. 268–272.
6. Чуприна Ю. Ю. Щодо сучасної системи методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин / Ю. Ю. Чуприна // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія: Право. – 2016. – № 22. – С. 230–233.
7. Чуприна Ю. Ю. Метод адміністративно-правового регулювання як спосіб формування суспільних відносин / Ю. Ю. Чуприна // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: матеріали V наукового круглого столу молодих вчених, аспірантів та магістрів, м. Харків, 20 груд. 2013 р. – Харків. – 2013. – С. 177–179.
8. Чуприна Ю. Ю. Поняття змісту адміністративно-правового режиму / Ю. Ю. Чуприна // Від громадянського суспільства – до правової держави:

матеріали X міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених, м. Харків, 25 квіт. 2014 р. – Харків. – 2014. – С. 378–380. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/9634/2/Mignarodna_konferencija_25_04_2014.PDF.

9. Чуприна Ю. Ю. Правові основи адміністративно-правових режимів / Ю. Ю. Чуприна // Верховенство права – основоположний принцип правової держави: матеріали VI наукового круглого столу молодих вчених, аспірантів та магістрів, м. Харків, 7 листоп. 2014 р. – Харків. – 2014. – С. 263–268.

АНОТАЦІЯ

Чуприна Ю. Ю. Адміністративно-правові методи правового регулювання: сутність та зміст. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Проаналізовано правовий метод в системі регулювання суспільних відносин.

Охарактеризовано метод як правову категорію, розкрито поняття та надано класифікацію методів адміністративно-правового регулювання, охарактеризовано методи адміністративно-правового регулювання в структурі механізму правового регулювання.

Розкрито сутнісні риси методу адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, а також обґрунтовано авторський підхід до введення у науковий обіг нового критерію класифікації методів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

На основі аналізу ефективності застосування методів адміністративно-правового регулювання сформульовано конкретні пропозиції щодо оптимізації системи методів адміністративно-правового регулювання.

Ключові слова: метод адміністративного права, метод адміністративно-правового регулювання, класифікація методів адміністративно-правового регулювання, механізм адміністративно-правового регулювання, адміністративно-статусний метод, адміністративно-процесуальний метод, адміністративно-деліктний метод, критерії ефективності застосування методів адміністративно-правового регулювання.

АННОТАЦИЯ

Чуприна Ю. Ю. Административно-правовые методы правового регулирования: сущность и содержание. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию методов административно-правового регулирования общественных отношений. Проанализирован правовой метод в системе регулирования общественных отношений.

Охарактеризован метод как правовая категория, раскрыто понятие метода административно-правового регулирования, предложена классификация методов административно-правового регулирования по следующим критериям: 1) в зависимости от отраслевой принадлежности; 2) в зависимости от регуляторного характера; 3) в зависимости от формы выражения; 4) в зависимости от юридических свойств; 5) в зависимости от способа воздействия на поведение субъектов, охарактеризованы методы административно-правового регулирования в структуре механизма правового регулирования.

Раскрыты сущностные черты метода административно-правового регулирования общественных отношений, такие как: 1) универсальность – категория «метод административно-правового регулирования общественных отношений» по своей юридической природе является универсальной; 2) всеобщность – в процессе применения административно-правовые методы правового регулирования общественных отношений связаны с общими закономерностями функционирования системы административно-правового регулирования механизмов общественных отношений государства; 3) содержательность – сущность методов административного регулирования обусловлена конкретным содержанием и целью административно-правового регулирования; 4) властность – методы административно-правового регулирования выражают властные возможности субъектов, уполномоченных их применять.

Доказано, что в структуре механизма правового регулирования общественных отношений административно-правовые методы отличаются направленностью на урегулирование тех общественных отношений, которые возникают в процессе реализации и выполнения административных задач, осуществления исполнительно-распорядительной деятельности.

Проанализированы имеющиеся в доктрине административного права подходы к классификации методов административно-правового регулирования в зависимости от отраслевой принадлежности (метод гражданского права, метод административного права и метод судебного права); регуляторного характера (императивный, диспозитивный, констатации); формы выражения

(согласование, взаимодействия, координации, контроля и проверки исполнения, инспектирование, инструктирование); юридических свойств (нормативный, индивидуальный); способа воздействия на поведение субъектов (обязывающий, запрещающий, уполномочивающий, поощрительный).

Обоснован авторский подход к введению в научный оборот нового критерия классификации методов административно-правового регулирования общественных отношений. Указанные методы классифицированы на административно-статусный, административно-процессуальный и административно-деликтный в зависимости от цели правовой регламентации указанных методов.

Проанализированы теоретические и практические аспекты характеристики основных методов административно-правового регулирования. Детально рассмотрено значение административно-статусного, административно-процессуального и административно-деликтного методов.

На основе исследования нормативно-правовой базы приведены примеры императивных и диспозитивных норм реализации субъективных прав, юридических обязанностей субъектов административно-правового регулирования с целью осуществления административного производства в соответствующих делах, наложения административных взысканий при нарушении норм действующего законодательства с обязательным соблюдением процессуальной формы.

Получили дальнейшее развитие доктринальные положения обоснования взаимосвязи между административным статусом субъекта государственного управления, административно-процессуальной формой совершения им властно-юрисдикционных действий и административно-деликтным воздействием указанного субъекта на конкретные социальные процессы.

На основе анализа эффективности применения методов административно-правового регулирования и основных критериев ее оценки сформулированы конкретные предложения по оптимизации системы методов административно-правового регулирования.

Ключевые слова: метод административного права, метод административно-правового регулирования, классификация методов административно-правового регулирования, механизм административно-правового регулирования, административно-статусный метод, административно-процессуальный метод, административно-деликтный метод, критерии эффективности применения методов административно-правового регулирования.

SUMMARY

Chupryna U. U. Administrative and legal methods of legal regulation: the nature and content. – The manuscript.

The thesis stands for a degree of Candidate of Sciences in Law, speciality 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2017.

The dissertation is devoted to complex research methods of administrative and legal regulation of social relations. The legal technique in the regulation of social relations is being analyzed.

The method as a legal category is being defined, Concepts and classification methods provided administrative and legal regulation are exemplified, administrative and legal methods of the legal regulation in the structure of mechanism of legal regulation.

The essential features of the method of administrative and legal regulation of social relations are being reveals, and the author's approach to scientific research of the new criterion for classification methods of administrative and legal regulation of social relations are being proved.

Based on the analysis of the efficacy of administrative and legal regulation to concrete proposals on optimization of methods of administrative and legal regulation are being formulated.

Key words: method of administrative law, the method of administrative regulation, classification methods of administrative regulation, the mechanism of administrative regulation, administrative status method, administrative and procedural method, administrative tort method, performance criteria for the methods of administrative regulation.